

نگارش: آقای حبیب‌الله صحیحی دبیر علوم تربیتی

جغرافیا و قوای فکری - حافظه

- ۱ - قوای فکری که در جغرافیا بکار می‌آیند: مشاهده - تخیل - استدلال - حافظه .
- ۲ - چه مقدار باید قوه حافظه را بکار انداخت .
- ۳ - حافظه در کلاسهای مختلف دبستان .
- ۴ - نتیجه .

۱ - درس جغرافی بطریقی که در غالب آموزشگاهها معمولست يك عده محفوظات خشك و خالی از اوضاع طبیعی و سیاسی و اقتصادی کشورها بیش نیست و حال آنکه از این درس میتوان استفاده های تربیتی دیگر نیز نمود منجمله میتوان بتقویت قوه مشاهده ، قوه تصور و استدلال نیز پرداخت .

آموزگار خوب درس جغرافی را با مشاهده و تماشای آثار طبیعت توأم مینماید مثلا درس راجع بجهات اصلی را در حیاط میدهد و برای نشان دادن نمونه های محسوس از کوه ، دریا ، رود و خلیج با مقداری خاك و آب صورت کلی آثار عمده طبیعت را مجسم مینماید و با از این بهتر در گردشهای علمی از روی اوضاع طبیعی ناحیه اوضاع عمومی کره زمین را خاطر نشان میکند - رود خانه مثل جوی بانهر کوه مانند تپه - دریا شبیه برکه ... است

علاوه بر این بوسیله توصیفات سحیح و قرائت های متناسب از سفرنامه های سیاحان و کاشفین و آرائه تصاویر و نقشه ها ... سعی میکند مطالب را در لوح خاطر اطفال منعکس و منقش نماید .

بالاخره کاری میکند که شاگردان هیچ مطلب را بدون دلیل و تعقل نپذیرند مثلا چرا در سواحل بحر خزر برنج میروید؟ - چرا در وسط ایران آب کمیناب است؟ چرا کشورهای اروپا از قدیم بکشتی رانی پرداختند؟ چرا شهرهای بزرگ در تلافی رود خانه ها ویا چهار راههای طبیعی درست شده ؟ ... تمام این چراها را

جغرافیا جواب میدهد و در صورتیکه شاگردان تعقل نموده جوابها را خودشان پیدا نمایند قوه استدلال آنها پرورش خواهد یافت باین طریق جغرافیا يك علم ثابت کردنی میگردد و اطفال همیشه از معاول بی بعلل میبرند و مطالب را می فهمند و یاد میگیرند.

خلاصه آموزگار خوب جغرافی را يك عده اسامی و تعاریف خشك و خالی فرض نمیکند که بشاگردان بدهد حفظ کنند و همه چیز را وامیدارد مشاهده کنند به بینند و بتعقل و تدقیق بپردازند تا علاوه بر حافظه قوه ممیزه آنها نیز بکار افتد بنظر ما این فقط راهی است که علم جغرافی را جذاب و مفید و تربیتی مینماید و از اینراست که اطفال بی فلسفه جغرافی برده با کمال میل و رغبت بآموختن آن میپردازند.

۱ - در اینجا البته تذکر نکته ای لازمست - اگر تا بحال شاید منحصراً قوه حافظه بکار رفته بعد از این نباید بطرف مخالف افتاد یعنی از قوه حافظه صرف نظر کرده فقط بتقویت سایر قوا پرداخت نتیجه اینکار معلومست چه خواهد بود : دو سه سال بعد از خروج از آموزشگاه معلومات مادر جغرافی مبهم و غیر صریح و مثلاً نخواهیم دانست خرم آباد در کدام قسمت ایران واقع و بارود دجله بکدام دریا میریزد پس کافی نیست که مطالب فقط فهمیده شود نکات اصلی و اساسی هر درس نیز باید بخاطر سپرده شود تا در مواقع لازم باز گشت نموده رفع احتیاج بنماید.

راست است که آموزگار در ابتدای هر درسی از دروس گذشته سؤالانی مینماید ولی شاگردان میدانند که در موقع لزوم معلم جواب های آنها را تصحیح و تکمیل میکند باین ملاحظه متن کتاب را يك یاد و دفعه با کمک نقشه خوانده ولی بقدر لزوم کوشش نمیکند که مطالب را در دماغ خود ضبط کنند بقول خود درس را میفهمند دیگر چه لازم که آنرا حفظ و دماغ را بدخود خسته کنند!

کسانیکه سابقاً جغرافی را فقط از حفظ یاد گرفته اند هنوز هم بعد از چند سال بسهولت اسامی شهرها - ایالات - خلیجها - تنگهها - کوههای ایران یا سایر کشورها را می شمارند شاید اغلب چیزی از جغرافی نفهمیده و بی فلسفه آن نبرد و فی المثل اگر از آنها سؤال شود علت فلان وضعیت طبیعی یا سیاسی یا اقتصادی چیست نود درصد

جواب صحیح و مقنعی نمیدهند ولی همین قضیه مورد توجه است که بواسطه حفظ کردن بعضی مطالب امروز بازاری از معلومات سابقه را دارا و میتوانند بطور مشخص و صریح آنها را عرضه بدارند.

ما در اینجا در نظر نداریم تبلیغاتی در اطراف تنها قوه حافظه بنمائیم چه روش تعلیمی که سرو کارش فقط با قوه حافظه است روشی است خسته کننده و بیروح و عاری از هر گونه فوائد تربیتی Montaigne میگوید «از برداشتن دانستن نیست» بلی از برداشتن دانستن نیست در صورتیکه اطفال مطالب را مانند طوطی بگویند و معانی هیچیک را نفهمند (مانند قطعات نظم و نثریکه بعضی از معلمین بدون هیچگونه توضیح و فهماندن معانی و روابط با اطفال میدهند حفظ کنند) ولی اگر قبلاً معلم بتوضیح قبلی پرداخته مخصوصاً سعی کند با چون و چراهای خود فکر شاگردان را بکار انداخته سپس اصول و رؤوس مطالب را بطور خلاصه درست کرده بدهد عیناً حفظ کنند آنوقت منتهای استفاده را گرفته یعنی توانسته است هم شاگردان را هم با فکر و هم با معلومات کند.

III - اینک در هر کلاسی تا چه اندازه باید قوه حافظه را بکار انداخت ؟ در کلاسهای یک و دو بنظر ما مفید نیست که تعاریف و خلاصه ها را بدهند حفظ کنند (مثل تعریف ذیل که : جزیره قسمتی از خشکی است که از همه طرف آب آنرا احاطه کرده باشد) در اینجا باید از راه ترسیم اشکال جغرافیائی مطالب را آموخت باین معنی که باید اطفال را وادار کرد در روی کاغذ و یا تخته سیاه شکل جزیره شط - خلیج - تنگه و غیره را بکشند تا بتدریج پی بمعانی صحیح این اصطلاحات برند در کلاسهای بعد حتم و لازمست که پس از هر درس خلاصه آنرا کلمه بکلمه یاد گرفته روز بعد بدون هیچ کم و زیاد جواب بدهند این خلاصه در بعضی کتب ممکن است تنظیم شده باشد اگر تنظیم نشده بود بر آموزگار است که آنرا قبلاً تهیه و در آخر درس بدهد شاگردان در جزوه خود بنویسند مذاکرات و مراجعات مدت سال (برای امتحانات) و همچنین ترسیم نقشه های مختصری باسم

کروکی Croquis کار شاگردان را در حفظ کردن خیلی آسان مینماید^۱
 IV - خلاصه هائی که باین طریق از بر میشوند راجع بهر درس یا موضوعی باشد معلومات را در ذهن ثابت و برقرار و در حقیقت برای آنها پایه محکم و بادوامی میگردد برای هر فکری يك فرمول خلاصه و جامع لازمست (همانطوریکه برای هر معنی و مفهومی يك کلمه لازمست) که بمنزله پایه و اساس آن محسوب میشود هر گاه پایه وجود نداشته باشد فکر نیز منهدم و تقریباً از بین میرود و این موضوع کاملاً در اطفال مصداق دارد زیرا دائره لغات و کلمات آنها غالباً بقدری تنگ است که نمیتوانند بجای کلمه فراموش شده لااقل مترادفش را ذکر کنند .

اما اگر عبارات ساده و مختصری را که حاوی اصول و رؤوس مطالب باشد حفظ نمایند همین عبارات ممکن است در موقع باز گشت مقدراری خاطره های دیگر را نیز بخاطر آنها بیاورد .

۱ - فرض کنیم مقصود یاد دادن رود خانه های ایران باشد نقشه مختصری از ایران کشیده روی آن فقط رود خانه هارا با ذکر اسامی ترسیم میکنند . چون در این نقشه اسامی و علامات دیگری که موجب تشمت حواس باشد نیست اطامال فقط متوجه محل و طول سرچشمه و مصب رودخانه ها گشته آنها را بهتر فرا میگیرند .

برای حفظ اخلاق و تأمین بهداشت دانش آموزان

اخیراً در زنیو مجامع مربوط به بهداشت و اخلاق عمومی متفقا جلسانی منعقد و برای حفظ اخلاق و تأمین بهداشت دانش آموزان تصمیمات ذیل را اتخاذ نموده اند .
 ۱ - در خارج از آموزشگاه و غیر از اوقات تحصیل خصوصاً مواقع فراغت مراقب رفتار و گفتار دانش آموزان بوده و حتی الامکان آنها را از حضور متوالی درسینما ها و مجالس شب نشینی و بالاخره جا های نامناسب ممانعت نمایند نابدینوسیله سکنه و لطمه باخلاق و تحصیلات دانش آموزان وارد نیامده و از هرگونه خطر ها و زیانهای محتمل الوقوع جلوگیری عمل آید .
 ۲ - چون انتشار اخبار مفصل جنائی و جزائی در روزنامهها بدون تردید در روحیات و افکار اطفال بی تاثیر نبوده و ممکن است از این حیث تاثیرات مضرى برای دانش آموزان داشته باشد لذا برای رفع نگرانی اولیای اطفال و مربیان ایشان مقرر گردید که وسائل رفع این نگرانی را حتی الامکان فراهم نمایند .